Roll No. ....

Total No. of Questions : **19**

Total No. of Printed Pages : **8**

R-206

High School, Examination - 2017

संस्कृत (सामान्य)

SANSKRIT (General)

Time : **3** Hours] [Maximum Marks : **100**

निर्देशः – (i) सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः सन्ति ।

(ii) प्रश्नानां सम्मुखे अङ्काः प्रदत्ताः ।

1 उचितविकल्पं चित्वा लिखत – 1×5=5

(क) 'महेन्द्रः' इत्यस्मिन् पदे सन्धिः अस्ति –

(अ) दीर्घ सन्धिः (ब) गुण सन्धिः

(स) वृद्धि सन्धिः (द) अयादि सन्धिः

(ख) 'निस् + छलः' इत्यस्य सन्धिः अस्ति –

(अ) निस्छलः (ब) निशछलः

(स) निषछलः (द) निश्छलः

(ग) 'विसर्ग सन्धेः' उदाहरणमस्ति –

(अ) षडाननः (ब) तच्छीलः

(स) प्रत्येकः (द) मनोरथः

(घ) 'जगदीशः' इत्यस्य पदस्य सन्धिविच्छेदः अस्ति –

(अ) जगत् + ईशः (ब) जग + दीशः

(स) जगत + इशः (द) जग + ईशः

(ङ) अधोलिखितेषु अव्ययम् अस्ति –

(अ) कथा (ब) करोति

(स) रूपं (द) कदा

Downloaded From Parikshafal.com

2 उचितविकल्पं चित्वा लिखत – 1×5=5

(क) द्विगुः समासस्य उदाहरणम् अस्ति –

(अ) उपगङ्गम् (ब) त्रिभुवनम्

(स) प्रतिदिनम् (द) दशाननः

(ख) 'चौरभयम्' इत्यस्मिन् पदे समासः अस्ति –

(अ) द्वितीया तत्पुरुषः (ब) चतुर्थी तत्पुरुषः

(स) सप्तमी तत्पुरुषः (द) पञ्चमी तत्पुरुषः

(ग) 'परोपकारः' इति पदस्य समासविग्रहः भवति –

(अ) परोपस्य कारः (ब) परेषाम् उपकारः

(स) परेण उपकारः (द) परम् उपकारः

(घ) 'निर्धनः' इत्यस्मिन् पदे उपसर्गः अस्ति –

(अ) निस् (ब) निर्

(स) नि (द) निध

(ङ) अधोलिखितेषु उपसर्गः अस्ति –

(अ) अस् (ब) इव

(स) अद्य (द) सम्

3 उचितविकल्पं चित्वा लिखत – 1×5=5

(क) 'नेष्यामः' इत्यस्मिन् पदे धातुः अस्ति –

(अ) नेष्य (ब) नेस्

(स) नेष् (द) नी

'वर्धताम्' इत्यस्मिन् पदे पुरुषः अस्ति –

प्रथमपुरुषः (ब) मध्यमपुरुषः

रुषः (द) महापुरुषः

Downloaded From Parikshafal.com

(ग) 'द्रक्ष्यन्ति' इत्यस्मिन् पदे लकारः अस्ति –

(अ) लट् लकारः (ब) लोट् लकारः

(स) लङ् लकारः (द) लृट् लकारः

(घ) 'भवेयुः' इत्यस्मिन् पदे वचनम् अस्ति –

(अ) एकवचनम् (ब) द्विवचनम्

(स) बहुवचनम्

(ङ) 'अहम् अपि आपणं गच्छामि' अस्मिन् वाक्ये अव्ययम् अस्ति –

(अ) अहम् (ब) अपि

(स) आपणं (द) गच्छामि

4 उचितविकल्पं चित्वा लिखत – 1×5=5

(क) 'गुणवान्' इत्यस्मिन् पदे प्रत्ययः अस्ति –

(अ) क्तवतु (ब) ल्यप्

(स) क्तिन् (द) मतुप्

(ख) 'सेवमानः' इत्यस्मिन् पदे प्रत्ययः अस्ति –

(अ) तुमुन् (ब) क्त्वा

(स) शानच् (द) शतृ

(ग) 'बालिका' इत्यस्मिन् पदे प्रत्ययः अस्ति –

(अ) आप् (ब) जाप्

(स) ङाप् (द) टाप्

(घ) 'शतृ' प्रत्ययस्य उदाहरणम् अस्ति –

(अ) गतवती (ब) जेतुम्

(स) हसन् (द) गुणिन्

(ङ) .... किल मनुष्याणां देवतानां च दैवतम् ।

(अ) माता (ब) पिता

(स) देवता (द) मनुष्यः

Downloaded From Parikshafal.com

5 प्रदत्तैः शब्दैः रिक्त–स्थानपूर्तिं कुरुत – 1×5=5

(मूर्खत्वम्, पितृसमः, यशः, भूतानि, कदापि)

(क) महर्षिः ………… शरीरेण अमरः अस्ति ।

(ख) दानेन ………… वशी भवन्ति ।

(ग) ज्येष्ठो भ्राता ………… ।

(घ) स्वकर्मणि प्रवर्तितुं ………… नैव खिद्यते ।

(ङ) पठतो नास्ति ………… ।

6 अधोलिखितेषु प्रश्नेषु त्रयाणां प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतभाषायाम् एकवाक्येन लिखत – 6

(क) विदिशामध्ये किं नाम स्मारको वर्तते ?

(ख) रथकारः पर्वतदेशे किमर्थं गतः ?

(ग) कस्य अभिनिष्क्रमणसंस्कारः अस्ति ?

(घ) शिष्यान् कथं परीक्षेत् ?

(ङ) दयानन्दः केषां प्रचारमकरोत् ?

7 अधोलिखितेषु द्वयोः शब्दयोः शब्द–रूपाणि त्रिषु वचनेषु लिखत – 2

(क) कवि – द्वितीयाविभक्तिः

(ख) साधु – चतुर्थीविभक्तिः

(ग) राम – तृतीयाविभक्तिः

8 "त्वया" अथवा "तासाम्" इति पदस्य विभक्तिं वचनं च लिखत । 2

Downloaded From Parikshafal.com

9 अधोलिखितेषु गद्यांशेषु गद्यांशद्वयस्य प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतभाषायां लिखत – 5×2=10

(अ) सूर्यवंशस्य राजा सगरः आसीत् । सः एकदा अश्वमेधयागं कृतवान् । यागस्य अन्ते यागस्य अश्वः यत्र तत्र सञ्चारं कृतवान् । अश्वमेधं कृत्वा सगरः स्वयम् इन्द्रः भविष्यति इति देवेन्द्रस्य असूया आसीत् । तस्मात् सः यागस्य विघ्नं कर्तुं मार्गं चिन्तितवान् । ततः अश्वं गृहीत्वा पाताललोके कपिलमुनेः पुरतः स्थापितवान् । तदा मुनिः तपः कुर्वन् ध्याने आसीत् । अतः सः किमपि न ज्ञातवान् ।

(i) सूर्यवंशस्य राजा कः आसीत् ?

(ii) सः एकदा किं कृतवान् ?

(iii) यागस्य अश्वः कुत्र सञ्चारं कृतवान् ?

(iv) कः यागस्य विघ्नं कर्तुं मार्गं चिन्तितवान् ?

(v) इन्द्रः अश्वं गृहीत्वा पाताललोके कस्य पुरतः स्थापितवान् ?

(ब) वरुणदेवः वृष्टिं वर्षति । सूर्यदेवः प्रकाशं प्रयच्छति । भूमाता वृक्षस्य आधारभूता अस्ति । वायुः अनिलं ददाति । ते सर्वे वृक्षं पालयन्ति पोषयन्ति रक्षन्ति च । ते न कदापि "मम अधिकारः वर्तते" इति अवदन् । ते सर्वे परोपकारिणः । परं यूयं सर्वे परोपकारिणः वृक्षस्य साहाय्यं स्वीकृत्य तमेव नाशयितुं कृतसङ्कल्पा यूयं स्वाश्रयमेव नाशयथ । अस्मिन् वृक्षे छिन्ने सति यूयं कुत्र गच्छथ ?

(i) कः वृष्टिं वर्षति ?

(ii) सूर्यदेवः किं प्रयच्छति ?

(iii) का वृक्षस्य आधारभूता अस्ति ?

(iv) कः अनिलं ददाति ?

(v) के परोपकारिणः ?

(स) "सरलसंस्कृतमेव भारतराष्ट्रस्य राष्ट्रभाषा भवेत्।" अयमेव भावः श्रीमातुः कथनेऽपि दृश्यते। सा "संस्कृतमेवराष्ट्रभाषाभवितुम् अर्हति" इत्युक्तवती । अन्येऽपि प्रसिद्धाः नायकाः संस्कृतस्य प्रशंसां कृतवन्तः महनीयतां च स्वीकृतवन्तः । यथा प्रथमः राष्ट्रपतिः डॉ. राजेन्द्रप्रसादः कथितवान् यत् "संस्कृतसाहित्यं न केवलं भारतस्य कृते अपितु मानवजातेः कृते अमूल्यधनम् अस्ति" ।

(i) सरल संस्कृतमेव भारतराष्ट्रस्य किं भवेत् ?

(ii) प्रसिद्धा नायकाः कस्य प्रशंसां कृतवन्तः ?

(iii) भारतस्य प्रथमराष्ट्रपतिः कः आसीत् ?

(iv) संस्कृतसाहित्यं मानवजातेः कृते किं अस्ति ?

(v) 'कथितवान्' इत्यस्य पदस्य प्रकृतिप्रत्ययञ्च पृथक् कुरुत ।

Downloaded From Parikshafal.com

10 अधोलिखितेषु पद्यांशेषु पद्यांशद्वयस्य प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतभाषायां लिखत – **5×2=10**

(अ) ॐ यज्जाग्रतो दूरमुदैति दैवं तदु सुप्तस्य तथैवैति ।
दूरङ्गमं ज्योतिषां ज्योतिरेकं तन्मे मनः शिवसङ्कल्पमस्तु ॥

(i) कस्य मनः दूरम् उदैति ?

(ii) कः दूरङ्गमम् अस्ति ?

(iii) ज्योतिषाम् एकं ज्योतिः कः ?

(iv) मे मनः किमस्तु ?

(v) 'शिवः' इति शब्दस्य विलोमशब्दं लिखत ।

(ब) मत्ता गजेन्द्रा मुदिता गवेन्द्रा, वनेषु विक्रान्ततराः मृगेन्द्राः ।
रम्या नगेन्द्रा निभृता नरेन्द्राः, प्रक्रीडितो वारिधरैः सुरेन्द्रः ॥

(i) गजेन्द्राः किं अभवन् ?

(ii) सुरेन्द्रः कैः सह प्रकीडितः ?

(iii) वर्षाकाले मृगेन्द्राः कीदृशाः भवन्ति ?

(iv) गवेन्द्राः कीदृशाः भवन्ति ?

(v) 'वनेषु' इत्यस्य पदस्य विभक्तिं वचनं च लिखत ।

(स) सत्येन धार्यते पृथ्वी सत्येन तपते रविः ।
सत्येन वातिवायुश्च सर्वं सत्ये प्रतिष्ठितम् ॥

(i) रविः केन तपते ?

(ii) पृथ्वी केन धार्यते ?

(iii) वायुः केन वाति ?

(iv) सर्वं कस्मिन् प्रतिष्ठितम् ?

(v) 'धार्यते' इति पदे का धातुः अस्ति ?

11 युग्ममेलनं कुरुत – **4**

'अ'	'आ'
(i) नानृतम्	(क) कर्त्तव्यः
(ii) जनः स्वकर्मण्यैव	(ख) गुरुदक्षिणार्थी
(iii) समयस्य सदुपयोगः	(ग) रतस्तिष्ठति
(iv) कौत्सः	(घ) ब्रूयात्
	(ङ) दानी

Downloaded From Parikshafal.com

12 शुद्धवाक्यानां समक्षम् ''आम्'' अशुद्धवाक्यानां समक्षं ''न'' इति लिखत – 4

(क) रघुः वरतन्तुशिष्यः आसीत् ।

(ख) चञ्चलं मनः न अनुभ्रामयेत् ।

(ग) कात्यायनी सीतायै ज्ञानं दत्तवती ।

(घ) महाभारतं लक्षैकपद्यात्मकं महाकाव्यम् अस्ति ।

अधोलिखितेषु प्रश्नेषु चतुर्णां प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतभाषायाम् एकपदेन लिखत – 1×4=4

(i) कस्मिन् प्रवर्तितुं कदापि न खिद्यते ?

(ii) छत्रसालस्य पितुः नाम किम् ?

(iii) भारतीयसमाजे का सदैव पूज्या अस्ति ?

(iv) अन्येषां वस्तूनाम् अपेक्षया अधिकः महत्त्वपूर्णः कः ?

(v) सर्वोत्तमं भूषणं किम् अस्ति ?

(vi) पुरुषादः कः आसीत् ?

14 प्रश्नपत्रे समागतान् श्लोकान् विहाय स्वपाठ्यपुस्तकस्य सुभाषितद्वयं लिखत । 4

15 स्वप्राचार्यस्य कृते अवकाशार्थम् एकं प्रार्थनापत्रं संस्कृते लिखत ।

अथवा

स्वभ्रातुः जन्मदिनोत्सवस्य कृते स्वमित्राय आमन्त्रणपत्रम् संस्कृते लिखत ।

6 अधोलिखितेषु ''पञ्च'' अशुद्धकारकवाक्यानां शुद्धिः करणीया – 5

(i) रामः सर्पं बिभेति ।

(ii) सीता रामस्य सह वनं गता ।

(iii) रामः विद्यालयम् गच्छामि ।

(iv) गुरुं नमः ।

(v) नृपः विप्रम् धनं ददाति ।

(vi) मम दुग्धं रोचते ।

Downloaded From Parikshafal.com

17 अधोलिखितवाक्यानां कथानुसारेण क्रम–संयोजनं कुरुत – 5

(क) ततः वासुदेवः रामनाथपुरं प्राप्य रामदेवस्य गृहम् अगच्छत् ।

(ख) गङ्गातीरे मार्कण्डेयः नाम कश्चन मुनिः वसति स्म ।

(ग) शिष्यः अनन्तरदिने एव रामनाथपुरं प्रति प्रस्थितवान् ।

(घ) वासुदेवः तस्य प्रिय शिष्यः आसीत् ।

(ङ) किञ्चिदग्रे गतः वासुदेवः कञ्चित् देवालयम् अपश्यत् ।

18 अधोलिखितम् अपठितं गद्यांशं सम्यक् पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतभाषायाम् लिखत – 5

सतां सज्जनानां, सङ्गतिः सम्पर्कः, संसर्गो वा सत्सङ्गतिः इति कथ्यते । वस्तुतः सत्सङ्गात् एव मानवः समुन्नतो भवति । सज्जनानां संसर्गेण जनः सज्जनः भवति, दुर्जनानां संसर्गेण च दुर्जनः भवति । स्थाने एवोक्तं – ''संसर्गजा दोषगुणा भवन्ति'' इति । अतः स्वसमुन्नतिं इच्छता जनेन सर्वदा सतामेव सङ्गतिर्विधेया ।

(1) अस्य गद्यांशस्य शीर्षकं लिखत ।

(2) केन जनः सज्जनः भवति ?

(3) स्वसमुन्नतिम् इच्छता जनेन किं करणीयः ?

(4) गद्यांशस्यास्य सारं लिखत ।

(5) दुर्जनः शब्दस्य विलोम शब्दं लिखत ।

19 अधोलिखितेषु एकं विषयं स्वीकृत्य शतशब्देषु संस्कृतभाषायाम् निबन्धं लिखत – 10

(i) अनुशासनम् ।

(ii) मम दिनचर्या ।

(iii) अस्माकं देशः ।

(iv) संस्कृतभाषायाः महत्त्वम् ।

Downloaded From Parikshafal.com